

Regionalne konzultacije sa znanstvenicima o inicijativi REKOM

Zagreb, Hrvatska

10. siječanj 2009.

Konzultacije je organizirala nevladina organizacija Documenta (Zagreb). Sudjelovalo je 34 znanstvenika i znanstvenica iz cijele regije, te jedan novinar iz Beograda. Uvodna izlaganja dale su Nataša Kandić (Fond za humanitarno pravo, Srbija) i Vesna Teršelić (Documenta, Hrvatska), a raspravu su moderirali Aleksandar Trifunović (Medijski projekat *Buka*, BiH), Jelena Simić (Fond za humanitarno pravo, Srbija) i Eugen Jakovčić (Documenta, Hrvatska). Mediji koji su izvijestili o skupu su Republika, Slobodna Dalmacija, Glas Istre, Novi list, Gazeta Express, Nova TV i E-Novine.

Inicijativa REKOM je pozitivna i dobrodošla kao poziv nevladinih organizacija na zajedničko suočavanje s prošlošću na temelju činjenica.

Svaka inicijativa je dobrodošla i zapravo je ugodno, a zapravo i dobro, što nevladine udruge preuzimaju inicijative koje bi trebala preuzeti znanost ili država. Jer Hrvatska nije u dosadašnjim istraživanjima ljudskih gubitaka iz vremena Domovinskog rata bila sklona uopće da istražuje jedan segment stradalnika zato što ih je smatrala nedovoljno velikim žrtvama. (Igor Graovac, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Ne moramo uvijek sve gledati u državu. Znači, mislim da cijelo društvo treba preuzeti zastavu, treba reći "za mnom". O tome se radi. I onda će nakon nekog vremena sve više aktera u društvu, građana, pogotovo onih koji su zainteresirani s ove i one strane, ići za cijelim društvom pa će se pridružiti i Sanader, pridružiti će se i ovi drugi. (Dražen Lalić, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Osnovne stvari po čemu je ova regionalna komisija dobra su što po svoj prilici civilno društvo preuzima tu svoju ulogu da ono razrešava ove stvari. (...) Druga značajna uloga ove komisije je u stvaranju jednog ambijenta u suočavanju sa prošlošću. (...) Zadatak komisije je da stvara tu organsku potrebu da se ljudi suoče sa prošlošću, a ne da ta potreba bude nametnuta. (Srđan Vukadinović, Centar za društvena istraživanja, Crna Gora, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Mislim da je dobro što je ova inicijativa tako precizno definisana. Ona izbegava ideološki moralne kategorije koje uvek mogu biti sporne u ovakvim istraživanjima i naravno u procesima koji predstoje, za koje možda naša društva još nisu dovoljno spremna. Dakle, mislim da je odlična ideja što su pojmovi istine i pomirenja možda stavljeni u drugi plan i što su činjenice iznete u onaj prvi. (Nikola Samardžić, Filozofski fakultet u Beogradu, Srbija, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Osnovni razlog za osnivanje REKOM-a je potreba da se kritički preispitaju tumačenja bliske prošlosti.

Postoji više tumačenja bliske prošlosti. Dakle, tumačenja bliske prošlosti, a ne istina. I to je jedan veliki problem. Ali problem nije samo u tome nego i u ovim nacionalnim sredinama, ta tumačenja se prihvataju kao istina, bez ikakvog kritičkog osvrt. Time bi se ova komisija trebala pozabaviti. A to je

razlog da se upravo, da se osnuje regionalna komisija. (Enes Milak, Muzej Drugog zasjedanja AVNOJ-a, BiH, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Inicijativa je teško ostvariva zbog odnosa između Srbije i Kosova.

Ova inicijativa je vrlo dobra i pozitivna inicijativa, ali nema podršku na Kosovu, to vam mogu prenijeti. Bit će vrlo teško da dobije podršku na Kosovu zbog jedne teške situacije, od 1999. kada je završen oružani rat na Kosovu. Ali situacija je i dalje vrlo teška, vrlo napeta zato što je zapravo u tijeku još uvijek vrlo teški i oštar politički i diplomatski rat na Kosovu ili za Kosovo.(...) Ja i moje kolege povjesničari napraviti ćemo svoj dio posla i naravno da ćemo vas podržati u svemu, ta inicijativa kao takva i komisija kao takva podržat ćemo je stoga što mislimo da će zastupati i naše interese. (Haki Kasumi, Institut za povijest Kosova, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Ja sam među onim skepticima koji misle da inicijativa ne može da se ostvari u ovoj formi. Možda da postoje državne komisije u nekoj od ovih postjugoslovenskih zemalja, država, ali da se napravi regionalna koncepcija na onom principu za koji je Jasminka rekla da treba da postoji interparlamentarni dogovori ili šta već... Ja mislim da politički je takva situacija, i u naredne dve-tri, možda osam godina neće moći da se ostvari u cjelini pre svega zbog odnosa između Srbije i Kosova, znači, ili ćete isključiti Kosovo ili Srbiju. (Shkelzen Maliqi, Centar za humanističke studije Gani Bobi, Kosovo, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Inicijativa REKOM je nametanje jedne istine za sve. Ne treba nuditi ono što se raspalo – regiji je potrebna europska komisija.

Čim nudite regiju, nudite ono što se raspalo, što je proizvelo mnoge zločine i tako dalje, tako da ja predlažem da se taj REKOM veoma malo skрати, a puno proširi, i da se on zove EKOM. Da se on zove Europska komisija, ako barem ne svjetska, i da se osnuje na toj razini i da se napokon u smislu aktera suočimo sa akterima iz međunarodne zajednice koji su također ovdje odgovorni za zločine. (Josip Jurčević, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. j siječanj 2009.)

Govoreći o inicijativi konstatiram da u postjugoslavenskim društvima vrijede različite istine. Inicijatori kažu: “U velikom broju slučajeva te su istine zasnovane na političkim mišljenjima i tumačenjima, a ne na činjenicama. Još uvijek prevladavaju poricanja zločina prema drugima, priznavanja samo svojih žrtava i bliskost s optuženima iz svoje etničke zajednice”. Ovo sigurno nije sporno. Ali je upitno to rješavati u paketu na regionalnoj razini. To je pokušaj nametanja jedne istine za sve. (...) Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija imaju različite uloge u ovom ratu, različito su prošle kroz njega i različito gledaju. Svaka od ovih država ima najmanje dva različita pogleda na rat. Kako spojiti nespojivo, je li uopće moguće, treba li to uopće pokušavati? (Davor Marijan, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. januar 2009.)

Što bi zapravo bio taj regionalni pristup? (...) Mislim da taj pristup nije adekvatan za komisije za istinu, da komisije za istinu moraju ići dalje od toga i da komisije za istinu na neki način moraju neprestano koketirati s pitanjem smisla i s pitanjem vrijednosti. (Kruno Kardov, Filozofski fakultet u Zagrebu, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Podržavam suradnju svih ustanova, i znanstvenih i nevladinih, i vjerujem da nam je zajednički cilj postići objektivni prikaz povijesti devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije, a posebice izraditi popis žrtava i kažnjavanja svih ratnih zločina. Ali zaista ne podržavam osnivanje regionalne komisije jer držim da je posao utvrđivanja tih činjenica prije svega zadaća znanstvenih ustanova i da se taj posao može odraditi samo ozbiljnim, točno precizno, samo ozbiljnim znanstvenim pristupom. (Ante Nazor, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Činjenice se ne mogu ustanoviti na razini jedne države. Regionalni pristup je potreban jer su i ratovi, žrtve i počinitelji regionalno povezani. Nenacionalni pristup je pitanje objektivnosti.

Ljudima je bitan taj smisao, jedna iskrenost, jedno priznanje, stvarno su prestrašeni od te dugotrajne manipulacije(...) Možda mi ne možemo izliječiti posttraumatski poremećaj al' možemo nekako pomoć ljudima da sa time žive, da idu dalje. Zato mislim da je ovako jedna komisija jako važna da se ljudi čuju. (Zdenka Pantić, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Činjenice će spriječiti ideologizaciju, činjenice će zaštititi žrtve, a činjenice, to je moja završna poruka, ne možemo ustanoviti na razini jedne države koja je bila uključena u rat. Moramo zajedničku formu imati. Mislim da nije pitanje da li je regionalni pristup potreban, očito je da je ovaj rat vrlo slojevit, ili ratovi, moguće ih je motriti kao jedan rat ili kao više ratova. Oni su povezani. Žrtve su samim time povezane. I zločinci su povezani, kao i počinitelji. Da ne govorimo o tome da je isti počinitelj napravio, najvjerojatnije, ima dosta takvih zločina, i na Kosovu, i u Bosni, i u Hrvatskoj. (Dražen Lalić, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Bilo bi važno da pored utvrđivanja i kazivanja činjenica o ratnim zločinima rad REKOM-a prate i naponi svih nas da se utiče na kreiranje jedne kredibilne političke memorije na ovim prostorima, koja više neće biti zasnovana na mitovima, već upravo na onim činjenicama koje tokom svog rada budemo uspjeli prikupiti. (Daliborka Uljarević, Centar za građansko obrazovanje, Crna Gora, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Svaki narod ovdje pokazuje i govori o tome kako su žrtve, kako su doživjeli progon, kako su doživjeli ratne zločine i tako dalje. Dakle, to je nekoliko istina. Ja smatram da treba biti jedna istina koja nema nikakve nacionalne odrednice. Postoje podaci na terenu i oni se moraju sistematizirati, klasificirati. Dakle, takve nekakve podatke mogu nam i nacionalne komisije dati i doprinijeti ovoj inicijativi regionalne komisije sistematizirajući bar svoje lokalne podatke. (Jusuf Osmani, Arhiv Kosova, Kosovo, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Regionalni nivo ne znači nikakvu nadređenost sad nekih rezultata ove regionalne komisije u odnosu na ono do čega su došle nacionalne komisije ili svejedno, nacionalne komisije ili nevladine organizacije unutar određenih nacionalnih država. Zašto? Zato što tu ocenu koja treba da usledi mora biti zasnovana na određenim argumentima, o kritičkom sagledavanju upotreba određene metodologije. (Jasminka Hasanbegović, Pravni fakultet u Beogradu, Srbija, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Mislim da nam regionalna inicijativa nenacionalnim pristupom pomaže iz više razloga. Prije svega ovo pitanje objektivnosti, zatim sama priroda konflikta koji je bio u bivšim jugoslovenskim zemljama da i to na neki način daje posticaj samoj inicijativi. I, naravno, tu je nešto što na neki način opet čini taj regionalni kontekst povezivanja i saradnje što i te kako može biti dobar argument kod onih koji će ipak konačnu odluku donositi o ovome. (Aleksandar Zeković, istraživač kršenja ljudskih prava, Crna Gora, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Za osnivanje REKOM-a nije dovoljan pritisak nevladinih organizacija. Potrebna je volja i podrška država.

Takva jedna komisija ako nema potporu države i državnih institucija, onda naravno neće moći funkcionirati, posebice ako nema potporu parlamenata zato što parlamenti imaju jednu odgovornost i snažnu javnu riječ. Znanstvenici ako se bave ovakvim stvarima, dakle ako nemaju točne podatke, ako nisu utvrdili činjenice, neće biti uspjeha u ovom poslu niti efikasnosti svih podataka. (Jusuf Osmani, Arhiv Kosova, Kosovo, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Mi smo ovde grupa za pritisak. I uvijek smo to bili i bili smo manjina. I zajedno smo ovdje zato što očigledno moramo povezati energiju među sobom jer svi u svojim sredinama imamo manje-više slične probleme, a to je da političke elite, odnosno država, ne radi ono što treba da radi. Komisije neće formirati nevladin sektor, mora ih formirati država i najbolje bi bilo da ih formira parlament. Regionalna komisija (nam je potrebna) radi razmjene podataka, mogućnosti da se zipuju, da se međusobno uporede i da se omogući postupanje nacionalnih tužilaštava u postupcima u kojima jedino mogu govoriti sudovi. Budite uvjereni da će država biti manje zainteresovana za taj posao. I zato smo potrebni jedni drugima. (Branislav Radulović, Udruženje pravnika Crne Gore, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Naša zamisao je da konzultacije sprovedemo unutar civilnog društva u državama bivše Jugoslavije, da na kraju 2010. godine imamo model regionalne komisije koji će u potpunosti imati sliku osnovnih karakteristika modela i izbora članova komisije, određena tela koja bi bila neophodna za sprovođenje mandata komisije, zatim ovlašćenja, zatim program zaštite svedoka i da znači s takvim jednim stvorenim modelom idemo prema nacionalnim parlamentima sa predlogom i zahtevom da se ta inicijativa sa predlogom modela i preporuka stavi na dnevni red parlamenata i da se otvori onda parlamentarna rasprava. (Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Osnivači REKOM-a trebaju biti parlamenti.

Dakle, ne da budu osnivači šefovi, predsednici država, niti predsednici vlada niti neki drugi, nego parlamenti. Zato način na koji će se uspostaviti ta komisija može biti samo jedan međunarodni ugovor. Dakle, interparlamentaarni ugovor kao akt osnivanja ove regionalne komisije. (Jasminka Hasanbegović, Pravni fakultet u Beogradu, Srbija, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Civilni sektor mora raditi pritisak da dođe do osnivanja REKOM-a. Zato je važna regionalna dimenzija inicijative.

Komisije neće formirati nevladin sektor, mora ih formirati država i najbolje bi bilo da ih formira parlament. (...) Budite uvjereni da će država biti manje zainteresovana za taj posao. I zato smo potrebni jedni drugima da pojačamo taj proces, zato moramo izvršiti pritisak na nacionalne vlade, zato moramo izvršiti pritisak na nacionalne parlamente. (Branislav Radulović, Udruženje pravnika Crne Gore, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Šira javnost, dakle, na neki način čitav taj proces će shvatiti kao svoj, kao odgovornost i prema sebi i prema društvu. Da ima taj osjećaj, ono što se na engleskom, ownershipa ili vlasništva prema tome što se dogodilo. (Neira Čengić, Pravni fakultet u Sarajevu - Centar za interdisciplinarnu studiju, BiH, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Cilj da li će se REKOM u roku od dvije, tri, četiri godine međunarodnim ugovorom na razini parlamenata, ili kako god, ostvariti, ili će to trajati nešto duže, nije jedini cilj ovakvih procesa. Puno veći cilj, ili ja bih rekao nus pojava koja i te kako doprinosi, je uključivanje raznorodnih organizacija i pojedinaca u regionalni diskurs, uspostavljanje suradničko partnerskih odnosa i zapravo pomaganje restauracije društava. Sama restauracija društva djeluje terapijski. (Gordan Bodog, Izmir, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. januar 2009.)

Komisije [za istinu] mogu biti samo inicijative nevladinih organizacija, a interpretacije treba ostaviti povjesničarima.

Ja držim prihvatljivim da nevladine organizacije osnuju komisiju, to podržavam. (...) Komisije se trebaju isključivo baviti počiniteljima zločina i žrtvama, a interpretacije treba ostaviti povjesničarima koji se sukladno svom pozivu svakodnevno suočavaju s prošalošću. Ja ipak držim da Republika Hrvatska ima institucije i ovo je posao u prvom redu za institucije. (Davor Marijan, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

REKOM treba imati tri razine: prvo, uzroci i objašnjenje što se dogodilo [naracija o tome što se dogodilo]; drugo, dokumentiranje zločina; i treće, popis žrtava.

Stvaran posao morao razvijati na tri razine: prvu vidim kao uzroke i objašnjenja, dakle jedna naracija o tome što se dogodilo, drugo bi bio popis zločina, odnosno dokumentiranje zločina, i treće, popis žrtava. Ja bih, dakle, shvatio ovaj posao kao nekakav vid regionalne suradnje. (Ivo Goldstein, Filozofski fakultet u Zagrebu, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Znanost se treba baviti analizom svojstava zločina, a ne brojiti mrtve. Potrebno je sve objediniti, razmijeniti podatke o ljudskim gubicima u regiji.

Znanost bi se trebala baviti samo analizom, i to viktimološkom, sociološkom, psihološkom, da se vide svojstva zločina, a ne da znanstvenici moraju biti mrtvozornici, da moraju brojiti mrtve koje država nije izbrojala. Mi smo mislili da ćemo, baveći se žrtvama i stradalnicima, baviti se prije svega interpretacijom stradanja, svojstvima rata, i na taj način dobiti odgovore na pitanja zašto su se kod nas događali takvi zločini, zašto u takvom obimu, na kraju smo se pretvorili u one koji broje mrtve. (...) svi ti čimbenici koji rade i koji se bave ljudskim gubicima na područjima bivše Druge Jugoslavije, sve

objediniti, razmijeniti podatke. (Igor Graovac, Hrvatski institut za povijest, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)

Potreban je točan popis žrtava svih strana koje su sudjelovale u ratu.

U Hrvatskoj bi isto kao i u drugim zemljama trebalo napraviti popis, i to žrtava prije svega, i s jedne i druge strane koje su sudjelovale u ratu, a ne da mi dan-danas govorimo „čini mi se 18.000 i nešto žrtava” (Dražen Lalić, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Hrvatska, Regionalne konzultacije sa znanstvenicima, Zagreb, Hrvatska, 10. siječanj 2009.)